

МІГРАЦІЯ-ЗАМІЩЕННЯ В УКРАЇНІ

У статті розглядається міграція-заміщення як найімовірніший шлях вирішення назриваючої демографічної кризи в нашій державі. Внаслідок низької інтенсивності народжуваності та від'ємного сальдо міжнародної міграції в Україні, як і в більшості розвинутих індустріалізованих країн, складається ситуація, коли стає все більшою частка літніх людей та виникає нестача осіб працездатного віку.

Поняття міграція-заміщення (*replacement migration*) означає приплив такої кількості іммігрантів, який би міг покрити потребу держави у людських ресурсах (переважно працездатного віку), втрачених внаслідок низьких показників народжуваності та старіння населення.

По суті, питання міграції-заміщення обговорюється з 1980-х років — періоду, коли дослідники дискутували щодо нульового приросту населення, але як термін *replacement migration* було введено в ужиток в 1999 р. завдяки звіту ООН. Серед відомих нам статей з цієї тематики відзначимо «Population Dynamics with Immigration and

Low Fertility» [1]; «Population Replacement and Immigration Adaptation: New Issues Facing West» [2]; «Immigration, Below-Replacement Fertility, and Long-term National Population Trends» [3]; «Immigration into a Population with Fertility below Replacement Level — The case of Germany» [4]. Зв'язок між інтенсивністю імміграції та економічним зростанням описаний Борґас «The Economics of Immigration» [5].

У цій статті ми хотіли б пояснити причини стрімкого спаду чисельності населення і перспективи призупинення спаду завдяки стимулюванню спеціальної імміграції. Адже держава змушена

буде відповідним чином реагувати на певні зсуви, які виникли в професійній і, насамперед, статеві-віковій структурі, спричинених депопуляцією та міжнародною міграцією, а отже, й соціально-демографічні та демографічно-економічні проблеми.

За останні два десятиліття в Європі прийшло усвідомлення того, що усунути посталі проблеми можна через стимулювання особливої імміграції, оскільки когорта молоді зменшується, тоді як когорта літніх людей, навпаки, збільшуватиметься. Звідси виникає проблема регулювання міжнародної міграції, яка стає особливо важливою нині, коли людей, які переміщуються в пошуках кращого життя на нашій планеті, стає все більше. Такі регулюючі заходи визначають кількість іммігрантів, їхні професійний, кваліфікаційний рівні, статево-вікову структуру, а також період їхнього перебування в країні.

Спробуємо довести: стає очевидним, що, аби впоратись із виникаючими проблемами нестачі населення у працездатному віці, Україна, як і багато розвинутих країн, також потребуватиме іммігрантів.

Іммігранти у всьому світі спричиняються до загального росту населення двома способами. Перший спосіб — це механічне прибуття саме по собі. Другий — полягає в тому, що в багатьох країнах в останні десятиліття саме серед іммігрантів відмічено вищі показники народжуваності, ніж серед місцевого населення [6].

Більшість спроб урядів запобігти низькій народжуваності через пронаталістські соціальні політики були неефективним [7]. TFR у 1990-х не був вищим, ніж 1,8 (за норми 2,2) навіть у таких країнах-рекордсменах по витратах на сімейну політику як Швеція, Данія і Фінляндія, де такі витрати становлять понад 4 % від ВВП [8].

У листопаді 2000 року Президент Російської Федерації В. Путін заявив, що єдиним шляхом розв'язання демографічної кризи в Росії в сучасних умовах може бути імміграція етнічних росіян з країн колишнього Союзу [9]. Відповідно до заяви уряду в лютому 2001 року населення Російської Федерації (145 млн осіб) може скоротитись на 3 млн в наступні три роки і на 22 млн в наступні 15 років [10].

Ситуація в Європі

Близько 13 млн осіб неєвросоюзівського походження нині перебувають у країнах Євросоюзу. Урядовці Євросоюзу визнають, що політика «нульової імміграції», котра мала місце останні 25 років, не спрацювала; адже іммігранти необхідні як з демографічних, так і економічних причин. Якщо зараз від 300 до 400 тис. іммігрантів прибувають до ЄС, включаючи шукачів притулку, то очікується, що близько 900 тис. новоприбулих приїде сюди в 2004 році.

850 тис. іноземців перебувало на початку 2001 року в центральноевропейських країнах, включаючи 300 тис. у робочій силі Євросоюзу. Також близько 1 млн становлять нелегали зі східноєвропейських країн [11]. Країни Євросоюзу доходять висновку про потребу стимулювання і регулювання імміграції та робочої міграції, аби підтримувати оптимальною чисельність робочої сили і пропорції у вікових групах.

Міжнародна міграція в Україні (1991—2000)

Політика горбачовської перебудови відчинила «залізну завісу» і в 1987-му зробила можливою широку еміграцію за кордон. Період 1989—1990 рр. дехто називає «періодом потужної еміграції» через реалізацію величезного накопиченого еміграційного потенціалу. І 1991-й, і 1992-й були найчисельнішими в плані інтенсивності імміграції в Україні. Відтоді (1991—2000) близько 2,19 млн іммігрантів прибуло до України з наміром залишитись тут на тривалий час, що становить більш ніж 4 % від населення країни. В той же час, майже 2,29 млн осіб (4,5 %) вибуло з України. Україна залишалась країною імміграції ще до 1993 року. З 1994-го вона перетворилась у країну еміграції, що відбиває схожі тенденції в інших пострадянських республіках (наприклад, Латвії чи Російській Федерації) [12, 13]. Основний напрямок імміграції змінювався протягом усього цього періоду. Частка новоприбулих з СНД повільно зменшувалася: з 95—96 % в середині 1990-х до 92,6 % у 2000-му, тоді як частка іммігрантів з країн, що не входять до СНД, зростала від 3—4% у середині 1990-х до 7,4% у 2000-му. Як ми вже зауважили раніше, кількість іммігрантів на поч. 1990-х становила близько 500 тис. на рік; 129,5 тис. у 1996-му і лише 53,7 тис. — у 2000-му [14].

Причин такої кількості виїжджаючих було кілька: по-перше, майже всі жителі України отримали право на виїзд, по-друге, від'їзд зумовив стрімкий економічний спад [15], по-третє, з'явилася можливість працювати і навчатися за кордоном.

З 1994 року показники й еміграції, й імміграції досить суттєво знижувались. 2000-й був роком найнижчих показників міжнародної міграції в Україні за останні дев'ять років. Проте внаслідок останніх тенденцій у міжнародній міграції на тривалий період, чисельність населення скоротилась на 606 тис. осіб, або на 1,2 %. Ця ситуація ускладнюється через від'ємний природний приріст населення, який має місце з 1991 року.

Структура імміграції

Напрямки. Російська Федерація є основним джерелом імміграції в Україні (63%), хоча абсолютна кількість за цей період помітно спадала. Спад цього важливого імміграційного напрямку становив 90 % за восьмирічний період. Другою

йде Республіка Молдова. Хоча, незважаючи на другу за розміром кількість мігрантів, серед української імміграції її частка становила лише 6,3 % за період 1996—2000 рр. Абсолютна ж кількість іммігрантів з Молдови також мала тенденцію до спаду. Очевидно, що ця країна повинна розглядатись як країна з потужним міграційним потенціалом внаслідок невирішеної політичної ситуації з ніким не визнаною Республікою Придністров'є. Третя за кількістю прибулих до України — Республіка Узбекистан (5 %). Окрім незначної кількості українців, узбеків та росіян основна частина в цьому потоці формується кримськими татарами. Абсолютна кількість таких іммігрантів (репатріантів) скорочувалась від 35,5 тис. у 1992-му до лише 2,8 тис. у 2000 році.

Національність. Перш за все зауважимо, що етнічна структура імміграції не відповідає етнічній структурі населення країни. Тут наявні дві основні групи — українці (43,1%) та росіяни (38,3 %), що загалом становить 81% від усіх етнічних груп у складі імміграції. Ці пропорції зберегались на сталому рівні (40,3 % проти 37,6 % за останні 5 років). У складі населення країни за даними останнього перепису 1989-го року частка українців становила 72,7 %, а росіян — відповідно 22,1 % [16].

Релігія. Природно, що державна статистика не володіє жодними даними щодо релігійної належності мігрантів. Наважимося умовно поділити всіх міжнародних довготривалих мігрантів в Україні на дві основні групи: християнського і нехристиянського віросповідання. Звичайно ж, поділ є дуже умовним. Отже, припустимо, що такі національності як українці, росіяни (всі слов'яни), прибалтійські та скандинавські народи і т. д. належать до християнського віросповідання внаслідок історичних обставин. Звісно, серед них може бути значна частина тих, хто схильний вважати себе атеїстами, але вони живуть (проживали) у суспільствах із християнською культурою і є її носіями (якщо говорити про імміграцію). Решта ж відносяться до нехристиян (афганці, в'єтнамці, китайці, індійці, азербайджанці, таджики, туркмени). На основі даних за 1996—2000 рр. ми одержали деякі цікаві результати. Незважаючи на неоднорідну етнічну композицію, умовний релігійний склад виявився стабільним. Частка «іммігрантів-християн» становила 85,2 %, «іммігрантів-нехристиян» — 11,3 %, а ще про 3,5 % — невідомо. Отже, хоча й мали місце великі зміни в расовій та етнічній імміграції, релігійний склад залишається стабільним.

Ми схильні оцінити цей внесок до релігійної структури скоріше як прийнятний для України. Адже він відповідає релігійній структурі населення України, яку можна оцінити із загальнонаціо-

нальних соціологічних опитувань. Відповідно до результатів загальнонаціонального обстеження «Omnibus», проведеним Київським міжнародним інститутом соціології в 1999 році (N=1252, $\Delta + 5\%$), в Україні є наявною такий релігійний розподіл (згідно з відповідями респондентів): 81,3 % респондентів вважають себе християнами, 1,4 % належать до інших релігій і 15,6 % відносять себе до атеїстів [17].

Статеві-вікова структура імміграції. Демографічні характеристики іммігрантів кореспондують зі статеві-віковим складом населення України. Така особливість пояснюється високою часткою іммігрантів з Російської Федерації (63 %), яка характеризується схожим з Україною демографічним минулим. У ситуації із сучасними Україною та Російською Федерацією це стосується недостатньої кількості людей у віці 30—34 і 50—59 років. Дуже схожа картина спостерігається й у випадку з імміграцією.

Кількість чоловіків переважає кількість жінок в усіх вікових когортах у віці від 1 до 54 років, тоді як вікова рівновага для всього населення (вік, у якому кількість чоловіків дорівнює кількості жінок) становить 31 рік. Активнішими є чоловіки (52,2 %), особливо у віці 20—34 роки (38,4 % від усіх іммігрантів-чоловіків). Розподіл усього населення України у 1999 році становив 46,5 % (чоловіки) і 53,5 % (жінки). Найбільша перевага відносних показників спостерігається також у віці 25—29 (+1,85 % для чоловіків). Можна зробити висновок, що чоловіки в плані імміграції до України є більш міграційноактивними, що може в перспективі викликати деякі диспропорції (несуттєві) на шлюбному ринку.

За віком 19 % — це особи допрацевоздатного віку (діти 0—15 років). Найбільшою є група працевоздатного населення — 68 %, 13 % від усіх іммігрантів становлять особи пенсійного віку.

Освіта. 16,8 % з них мають вищу освіту. Водночас 2,1% мають незакінчену вищу освіту або ж є студентами. Ці важливі дані ми використовуємо паралельно з аналізом еміграції.

Еміграція. Імміграція не компенсує еміграцію

Тенденції останніх 7 років вказують на чисельне домінування еміграції над імміграцією. З точки зору міграції-заміщення варто наголосити, що це лише дані офіційної статистики. У нас є кілька причин вважати, що ця кількість є значно більшою. Наприклад, кількість тих, хто прибуває до таких країн як Греція, Франція, Нідерланди, Іспанія та ін. за даними щорічників Eurostat є втричі більшою, аніж чисельність тих, хто до них відбув згідно з офіційною статистикою в Україні. Отже, існують інші неофіційні шляхи еміграції з України і, можливо, не лише до Європи [18, 19]. Звичайно ж, не є надуманим образ українського

Таблиця 2. Індекс соціальної дистанції (шкала Богардуса)

Ранг	1994 N = 2181	1995 N = 1530	1996 N = 1446	1997 N = 1973	1998 N = 1566	1999 N = 1533	2000 N = 1935
1. Україномовні українці	1,70	1,72	2,03	2,27	1,83	1,77	2,07
2. Російськомовні українці	1,78	1,84	2,06	2,34	1,97	1,97	2,32
3. Росіяни	1,95	2,06	2,45	2,55	2,25	2,21	2,49
4. Білоруси	2,32	2,49	3,05	3,18	3,04	2,94	3,13
5. Євреї	3,63	3,74	3,89	3,97	3,96	3,86	4,10
...12. Чорні	4,92	5,04	4,96	4,94	5,15	5,14	5,47
13. Цигани	5,15	5,14	5,15	5,35	5,40	5,46	5,60
Індекс соціальної дистанції	3,60	3,67	3,78	3,85	3,82	3,78	4,06

Джерело: Київський міжнародний інститут соціології.

нелегала чи поневоленої української жінки [20, 21, 22]. Перепис населення, який провадиться у грудні 2001 року, повинен прояснити ці невизначені питання щодо новітніх втрат населення.

Напрямки. Російська Федерація є основною країною прибуття для емігрантів з України (67 %). Відплив до цієї країни стає менш інтенсивним і менш чисельним. 181,5 тис. емігрантів з України прибули до Росії у 1991-му, тоді як 120,6 тис. — у 1997-му і лише 48,1 тис. — у 2000 році [23].

Республіка Ізраїль є другою за величиною країною-приймачем українських емігрантів. Якщо ми врахуємо чисельність євреїв в Україні (1989) — 486,0 тис. (0,9 %), то кількість емігрантів-євреїв видається дуже чисельною. За даними Міністерства статистики країни Ізраїль за період 1989—1997 рр. до Ізраїлю з України прибули 222,1 тис. євреїв [24]. Якщо додати ще 30—40 тис. які виїхали з України згідно з даними державної статистики після 1997 року, ми можемо виявити під час перепису 2001 року близько 230 тис. євреїв.

Сполучені Штати є третьою за величиною країною реципієнтом українських іммігрантів — приблизно 6,1 %, або ж 140 тис. осіб за період 1991—2000 рр.

Етнічний склад. Численною є кількість українців, що залишили батьківщину у 1991—2000 рр. — 751,5 тис. (32,8 % від усіх емігрантів чи 2,0 % всіх українців в Україні). Це менше, ніж кількість емігрантів-росіян за ці ж роки: 1,0 млн (43,5 і 9,1 %). Див. табл. 1.

Таблиця 1. Імміграція/еміграція в Україні за національністю (1996—2000)

Національність	Іммігранти	Емігранти	Різниця	Δ, %
Українці	173,366	292,458	-111,092	-68,7
Росіяни	161,849	315,286	-153,437	-94,8
Євреї	2,861	69,929	-67,068	-2,334
Татари (кримські татари)	21,290	7,432	+13,858	+65,1
Білоруси	6,387	14,532	-8,145	-127,5
Вірмени	7,709	3,029	+4,680	+60,7
Азербайджанці	4,195	~3,275	~+0,920	+21,9

Джерело: Державний комітет статистики України.

Що стосується ксенофобії як можливого фактору еміграції, то його не можна зовсім відкидати, виходячи з динаміки індексу соціальної дистанції (див. табл. 2).

Релігійний склад. За наведеною вище методикою поділу «християнські нації» становлять 83,4 %, 12,3 % — нехристиянські, ще про 4,2 % — невідомо. У цілому ці цифри відбивають наявну релігійну структуру в Україні.

Статеві-вікова структура. Найвищі вікові коефіцієнти спостерігаються у когортах 20—24, 25—29, 30—34 роки. Пропорція групи 20—34 становила 32,2 %. Чоловіки у цьому віці більш схильні до еміграції, ніж жінки.

Середній вік емігрантів-жінок 35 років, тоді як чоловіків — 32. Серед іммігрантів — 31 для обох статей. Середній вік іммігрантів становить 31 і майже 34 — для емігрантів. Середній вік жителя України становить 38 років [25].

Таблиця 3. Втрати окремих груп населення України за віковими когортами через міжнародну міграцію 1996—2000 рр.

Вік	Імміграція		Еміграція		Різниця
	тис. осіб	%	тис. осіб	%	
Допрацездатний	81,0	18,9	151,9	19,0	-70,9
Працездатний	292,0	68,0	517,1	64,8	-225,0
Після	56,3	13,1	128,5	16,1	-72,2

Джерело: Державний комітет статистики України.

Якщо ці тенденції зберігатимуться на такому ж рівні, то у 2025 році група працездатних може скоротитися з 28,2 млн у 1999 році до 20,1 млн у 2026 році, тобто на 28—29 %.

Ні народжуваність на сучасному рівні, ні наявна імміграція не можуть заповнити таку прогаліну. Звичайно ж, сучасна ситуація з безробіттям відсуває на другий план таку проблему, проте вже зараз стає очевидним, що з недостатньою кількістю населення працездатного віку Україна зіштовхнеться в 2020—2030 роках.

Демографічна ситуація і прогнози

Починаючи з 1991 року, чисельність населення України постійно змінювалася: з 52,2 млн у 1993-му до 49,0 млн у середині 2001-го, тобто спад на 3,2 млн осіб. Враховуючи дані Eurostat та соціологічних досліджень з проблем зайнятості, після перепису ця цифра може становити 5 млн осіб.

Старіння. Старіння населення є найпомітнішою зміною у віковій структурі населення України, яке оцінюється як «дуже старе». Частка 60+ у 1999-му становила 20 %. У той же час частка когорти 0—15 (діти) скоротилася з 21,6 % у 1989-му

до 20,0 % в 1999-му. Сумарний коефіцієнт народжуваності впав з 1,7 в 1991-му до 1,1 в 2000 році.

Прогнози. Візьмемо до уваги два прогнози: середній варіант прогнозу ООН [26] і прогноз Інституту економіки НАНУ. Відповідно до середнього варіанту чисельність країни зменшиться з 39 млн в 2025-му до 30 млн в 2050 році.

Прогноз Інституту економіки вказує на те, що частка когорти працездатних зберігатиметься приблизно на сталому рівні — 55—56 % [27]. Якщо цю цифру перенести на прогноз ООН, то отримаємо 21,6 млн осіб працездатного віку в 2025 році (порівняйте з 28,2 млн в 1999-му). Якщо ж тенденції міжнародної міграції зберігатимуться на рівні 1996—2000 рр., то ця цифра становитиме ще менше — 20,1—20,3 млн, тобто нас очікує скорочення когорти працездатних на 8 млн осіб. Якщо ж ми перенесемо ці дані на 2050 рік, то отримаємо лише 16 млн працездатних, або спад на 12 млн у порівнянні з 1999 роком.

Якщо припустити, що ринок праці адаптується до того часу згідно з урядовими програмами, то ми потребуватимемо 2,4—2,6 млн іммігрантів до 2025—2026 рр. чи близько 90 тис. щорічно (порівняйте з 50—60 тис. останнім часом). Якщо ж Україна до 2030 року адаптується до цих проблем (наприклад, 20 млн осіб буде оптимум), ймовірно, що за грубими припущеннями до 2050 року потрібно буде ще 3+1 млн ріплеісмент-мігрантів.

США до 2050 року потребуватиме 38,0 млн осіб, Євросоюз — 13,5 млн, Російська Федерація — 5,4 млн [28].

Звичайно, ці припущення носять гіпотетичний характер, але основна мета цієї статті — привернути увагу до демографічних проблем, з якими нам незабаром доведеться зіштовхнутись. Поправки до висновків внесе перепис 2001 року.

Інші шляхи вирішення

Навряд чи Україні вдасться найближчим часом провести пенсійну реформу, за проектом якої пропонується поступово підвищити пенсійний вік (по 6 місяців щорічно до 2011 року). Тут слід врахувати, що очікувана середня тривалість життя чоловіків у 2000 році становила 63 роки, і те, що жінки після виходу на пенсію живуть у середньому 22 роки, тоді як чоловіки — 14.1. Валлерштейн — президент Всесвітньої соціологічної асоціації, вказує, що ця ідея вирішення є непопулярною з двох причин: по-перше, не всі пенсіонери хочуть і можуть далі працювати; по-друге, в такому випадку ще більше зросте безробіття серед молоді [29].

Не були ефективними і програми стимулювання народжуваності.

Хто може бути ріплеісмент-мігрантом для України?

У зв'язку з цим питанням ми виділили чотири потенційні групи: етнічні українці, або особи українського походження, біженці, легалізовані нелегальні мігранти, а також реемігранти чи реверсивні мігранти.

Близько 11 млн українців або ж осіб українського походження проживали в інших країнах світу на поч. 1990-х [30, 31]. Найбільше (4,3 млн) нині проживають у Росії, близько 1 млн — у США та Канаді і 0,8 млн — у республіці Казахстан [32, 33]. 70 % таких осіб у Казахстані виявили бажання емігрувати до України [34]. Це і є найімовірніша категорія для міграції-заміщення в Україні.

Група біженців не є чисельною, і за даними UNCHR на поч. 2001 року становила 2900 осіб із статусом біженця.

Третя група («невидима») за деякими оцінками становить близько 100 тис. осіб [35]. Ще близько 2 млн потенційних нелегалів перебуває в Росії [36]. Десятки тисяч таких іммігрантів перебували в сусідній Білорусі в кін. 1990-х [37]. Польські та словацькі прикордонні служби також фіксують збільшення цієї категорії [38, 39, 40]. З погляду національної безпеки такі групи можуть становити серйозну небезпеку в перспективі (у зв'язку з чим 12 вересня 2001 року після відомих подій у США було посилено режим спостереження за представниками цієї групи в середині України та на кордонах). Не можемо виключити того, що в зв'язку з терористичними актами у США етнічні аспекти міжнародної міграції переглядатимуться в багатьох країнах (у т. ч. в Україні). Окрім змін етнічної структури, ця категорія встановлює наркотрафік через Україну [41] та стає носієм невідомих досі хвороб [42].

Четверта група не є численною. Рееміграція не становить суттєвого числа. Реверсивна міграція, характерна для брейн дрейну (коли науковці чи студенти після навчання та роботи повертаються працювати на батьківщину), для таких країн як Україна у 1990-х виявилась мізерною [43].

Висновки

Питання імміграції, яке в останні роки є наріжним каменем у передвиборчих кампаніях (Бельгія — у жовтні 2000 р.; Італія — у травні 2001 р.), стає таким же важливим і для України — країни еміграції. Враховуючи традиції багатодітності української сім'ї, які вже змінились, ми схильні вважати *replacement migration* найімовірнішим шляхом вирішення проблем, що виникатимуть. Цей процес повинен регулюватись і контролюватись урядом з використанням зваженої та гнучкої міграційної політики.

1. *Espenshade J. Thomas*. «Population Dynamics with Immigration and Low Fertility». Population and Development Review, Vol.12, Supplement: Below-Replacement Fertility in Industrial Societies: Causes, Consequences, Policies, 1986.
2. *Espenshade, J. Thomas*. «Population Replacement and Immigration Adaptation: New Issues Facing West». Family Planning Perspectives. Volume 19, Number 3, May/June 1987.—P. 115—118.
3. *Mitra S.* «Immigration, Below-Replacement Fertility, and Long-Term National Population Trends». Demography, Vol. 27, № 1, February 1990.— P. 121—129.
4. *Feichtinger, Gustav & Steinmann, Gunter*. «Immigration into a Population with Fertility below Replacement Level — The Case of Germany». Population Studies, Volume 46, Issue 2 (July, 1992).— P. 275—284.
5. *Borjas, J.George*. The Economics Immigration. Journal of Economic Literature, Vol. 32, Issue 4 (Dec, 1994).—P. 1667—1717.
6. *Espenshade, J. Thomas*. «Population Replacement and Immigration Adaptation: New Issues Facing West». Family Planning Perspectives. Volume 19, Number 3, May/June 1987.—P. 115.
7. *Espenshade J. Thomas*. «Population Dynamics with Immigration and Low Fertility». Population and Development Review, Vol.12, Supplement: Below-Replacement Fertility in Industrial Societies: Causes, Consequences, Policies, 1986.—P. 250.
8. Eurostat Yearbook. Strasbourg, 1999.
9. «Путин видит иммиграцию этнических русских как решение демографической проблемы в России». Интерфакс. Сообщение от 17 ноября 2000.
10. Shrinking Russia Pins Hopes on Return Migration. (April 2001). Population Today. World Wide Web (service provider), <http://www.prb.org/pt/>
11. EU: Third-Country Migrants. Migration News. Vol. 7, Number 11 (2000, November). World Wide Web (service provider), (http://migration.ucdavis.edu/mn/archive_mn/nov_2000-08mn.html)
12. Ministry of Statistics of Latvia. World Wide Web (service provider), [<http://www.popin.lanet.lv/>]
13. Demographic Yearbook of Russia: Statistical Handbook I Goskomstat of Russia.— Moscow, 1996.— С. 12.
14. Держкомстат України.
15. *Шлепаков А., Малиновська О., Пінчук О.* Еміграція населення України: соціально-економічні аспекти та можливі наслідки. НІСД. Випуск 17, К., 1993.— С 6.
16. *Стеценко С, Швець Р.* Статистика населення.— Либідь, Київ.— 1993.— С 102.
17. Київський міжнародний інститут соціології.
18. «FBI source says agency busted immigrant-smuggling ring». Report from CNN (May 3,2001 (4:37p.m.)).
19. Міністерство статистики Республіки Чехія. World Wide Web (service provider), [http://www.mvcr.cz/migrace/1998_en/illegal.html#311/]
20. Trafficking in Women and Children: The U.S. and International Response. Report for the U.S. Administration and Congress. World Wide Web (service provider), <http://usinfo.state.gov/topical/global/traffic/crs0510.htm>
21. «Plenty of muck, not much money». The Economist. May, 8th-14th, 1999.— P. 30.
22. «Benelux: Smugglers.» Migration News.Vol.7, No.11.— November 2000. World Wide Web (service provider).<http://migration.ucdavis.edu/mn/index.html>
23. Держкомстат України.
24. Міністерство статистики країни Ізраїль (emmat@jazo.org.il)
25. Держкомстат України.
26. Replacement Migration: Is It a Solution to Declining and Ageing Population? World Wide Web (service provider), <http://www.un.org/esa/population/migration.htm>
27. *Стещенко В., Рудницький О., Хомра О., Стефановський А.* Демографічні перспективи України до 2026 року.— К., 1999.— С. 52.
28. Replacement Migration: Is It a Solution to Declining and Ageing Population? World Wide Web (service provider), <http://www.un.org/esa/population/migration.htm>
29. *Wallerstein, I.* «Replacement migration». Fernand Braudel Center, Binghamton University. World Wide Web (service provider), <http://fbc.binghamton.edu/commentr.htm>
30. *Стеценко С, Швець Р.* Статистика населення.— Либідь, К.— 1993.— С. 102.
31. *Служинська З.* Рід людський в Україні.— Львів, 1995.— С 76—77.
32. «Composition ethnique de la population de Russie». Population Et Sociétés. № 41, Novembre, 1999.
33. «Emigration Potential of Persons of Ukrainian origin and Ukrainian extraction, residents of the Republic of Kazakhstan». Analytical report on the sociological survey.— International Organisation for Migration.— Kyiv, 1998.— С 77.
34. Там само — С. 63.
35. Тише едешь — долше будешь, об этом знают нелегальные мигранты и не спешат покидать Украину. World Wide Web (service provider). <http://sbu.gov.ua/eng/act/art/art02-06-2000.shtml>
36. Там само.
37. *Мигас В., Нечай А.* Закономерности современной международной миграции и особенности его регулирования. Белорусский журнал международного права и международных отношений. № 1, 1999.— С. 9.
38. «Slovakia, Ukraine clash over visa requirement». Report from BBC Monitoring Service.United Kingdom; May 18,2001.
39. *Okolski, M.* Migration pressures on Europe. Seria: Prace migracyjne, nr 26.— Warsaw, Poland.— Kwiecień, 1999.
40. «Polish Border Guard statistics show growing illegal migration in 2000». Report from BBC Monitoring Service. United Kingdom; Feb 28, 2001.

41. Мусатова И. На перехресті наркопутьей. World Wide Web (service provider). <http://sbu.gov.ua/eng/act/art/art19-09-2000.shtml>

42. Малиновська О. Міграційна ситуація та міграційна політика в Україні. К., 1997.

43. Berglof, E. Reversing the Brain Drain in Transition Economies. World Wide Web (service provider). <http://www.worldbank.org/html/prddr/trans/May-Aug2000/pgs29-31.htm>

Sadovyi Y. M.

REPLACEMENT-MIGRATION IN UKRAINE

To solve the emerging social demographic and demo-economic problems the governments opted for so-called replacement migration. It is clear now that Ukraine will need immigrants in the future. As potential replacement migrants, we vote the ethnic Ukrainians and persons of Ukrainian extraction from CIS.